

Korte mededelingen

Phyllocolpa piliserra (Hymenoptera: Tenthredinidae), een voor Nederland nieuwe bladwesp

Eind augustus 2018 vond ik in het Roggebotsbos te Dronten, op katwilg *Salix viminalis*, gallen van *Phyllocolpa piliserra* (Thomson). In een publicatie over galvormende bladwespen (Tenthredinidae) vermeldt Mol (2013) dat *P. piliserra* nog niet in Nederland is aangetroffen. Ook na 2013 is deze soort hier volgens Ad Mol (persoonlijke mededeling) niet waargenomen en ook op de website Waarneming.nl staan geen vermeldingen. De site vermeldt wel als Nederlandse naam groepjeskatwilgbladrolwesp.

Gebaseerd op DNA-analyses is door Prous et al. (2014) geconcludeerd dat een groot aantal bladwespgeslachten uit de grote subfamilie van de Nematinae niet gehandhaafd kan worden. Ze hebben deze, waaronder de galverwekkende geslachten *Phyllocolpa*, *Eupontania*, *Pontania* en *Tubpontania*, ondergebracht in het geslacht *Euura* (de oudste naam van deze groep). Sommige auteurs (zoals Ellis 2019) volgen deze zienswijze. Het Nederlands Soortenregister (www.nederlandsesoorten.nl) blijft de naam *Phyllocolpa* gebruiken.

Bladwespgeslachten hebben elk een

specifieke strategie bij de vorming van gallen. Een samenvatting hiervan is te vinden bij Grosscurt (2017). Volgens Beneš (2015) zijn bij de gal van *P. piliserra* beide zijden van het blad naar beneden toe omgevouwen of omgerold tot over de middennerf (figuur 1-2). In de hierdoor ontstane langwerpige holte leven gewoonlijk drie tot vijf, en soms tot maximaal acht larven. Het is de enige Europese bladwespgal waarbij meerdere larven in een enkele bladgal voorkomen (Liston et al. 2017).

De buitenzijde van de gal is gebobeld. Het blad in de gal wordt geskeletteerd. Oudere larven verlaten de gal soms om te vreten aan het niet ingerolde, apicale deel van het blad. Meestal worden de dikkere bladnerven intact gelaten, maar soms wordt ook de hoofnerf aangevreten (figuur 3). Door het uitdrogen van de intacte bovenste epidermis verkleurt het blad van oudere gallen geelachtig tot bruin.

De larven zijn grijsgroen, met geel- tot donkerbruine kop (figuur 3). De groene darminhoud is duidelijk te zien. Kenmerkend is dat de larven op de laatste seg-

menten van het abdomen geen zwarte pigmentering en pseudocerci hebben.

In West-Europa komen op katwilg drie soorten bladwespen voor die vouwgallen maken. In Nederland komt naast *P. piliserra* ook *P. anglica* voor (met pigmentering en pseudocerci op laatste larvale segment). De aanwezigheid van *P. scotaspis* (zonder pigmentering maar met pseudocerci) is nog niet met zekerheid aangetoond.

Zoals hiervoor vermeld stelt Beneš (2015) dat bij gallen van *P. piliserra* het blad altijd tweezijdig is opgerold. Op de site van Ellis (2019) staat echter een foto van een gal waarbij het blad eenzijdig is opgerold (Bouvé; Jambes, België) en waarbij de larven voldoen aan de beschrijving van *P. piliserra*. Volgens Kopelke (2007) veroorzaken galvormers die op dezelfde soort waardplant voorkomen in Europa altijd verschillende typen gallen, en zijn deze gallen dus soortspecifiek. Bij *P. piliserra* is dit echter niet het geval en kan de gal zowel een- als tweezijdig opgerold zijn (hoewel dit meestal tweezijdig is). Deze conclusie ondersteunt de stelling van Mol (2013) dat gallen van *Phyllocolpa*

1. Gallen van *Phyllocolpa piliserra* op *Salix viminalis*, bovenzijde blad. Dronten (Flevoland), 27.viii.2018. Foto: Arnold Grosscurt

1. Galls of *Phyllocolpa piliserra* on *Salix viminalis*, leaf upper side. Dronten (province of Flevoland), 27.viii.2018.

2. Gallen van *Phyllocolpa piliserra* op *Salix viminalis*, onderzijde blad. Dronten, 27.viii.2018. Foto: Arnold Grosscurt

2. Galls of *Phyllocolpa piliserra* on *Salix viminalis*, leaf under side. Dronten, 27.viii.2018.

3. Detail van een enkele larve van *Phyllocolpa piliserra* in geopende gal op *Salix viminalis*. Dronten, 27.viii.2018. Foto: Arnold Grosscurt

3. Detail of a single larva of *Phyllocolpa piliserra* in opened gall on *Salix viminalis*. Dronten, 27.viii.2018.

op katwilg niet met zekerheid kunnen worden herkend aan de galvorm alleen, omdat het onderscheid in één- en tweezijdig opgerold niet soortspecifiek blijkt te zijn.

Dankwoord

Graag wil ik Willem Ellis bedanken voor zijn hulp bij de determinatie en Ad Mol voor commentaar op de eerste versie van het manuscript.

Literatuur

Beneš K 2015. Czech species of the gall-making sawflies of the genera *Phyllocolpa*, *Tubypontania* and *Pontania* (Hymenoptera, Nematinae). *Acta Musei Moraviae, Scientiae biologicae* 100: 137-156.
Ellis WN 2019. Plantparasieten van Europa, bladmineerders, gallen en schimmels.

Beschikbaar op: <https://bladmineerders.nl/geraadpleegd> 19 februari 2019].
Grosscurt AC 2017. Plantengallen. KNNV-Uitgeverij.
Kopelke JP 2007. The European species of the genus *Phyllocolpa*, part III: the species-groups of *crassispina*, *scotaspis*, and *piliserra* (Insecta, Hymenoptera, Tenthredinidae, Nematinae). *Senckenbergiana Biologica* 87: 163-183.
Liston AD, Heibo E, Prous M, Vårdal H, Nyman T & Vikberg V 2017. North European gall-inducing *Euura* sawflies (Hymenoptera, Tenthredinidae, Nematinae). *Zootaxa* 4032: 1-115.
Mol A 2013. Galvormende bladwespen op wilg in Nederland (Hymenoptera: Tenthredinidae: Nematinae). *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 39: 15-34.
Prous M, Blank S M, Goulet H, Heibo E, Liston A, Malm T, Nyman T, Schmidt S, Smith DR, Vardal H, Viitasaari M, Vikberg V & Taeger A 2014. The genera of Nematinae (Hymenoptera, Tenthredinidae). *Journal of Hymenoptera Research* 40: 1-69.

Summary

Phyllocolpa piliserra (Hymenoptera: Tenthredinidae), a new gall-inducing sawfly for the Netherlands

In August 2018, I found galls of the sawfly *Phyllocolpa piliserra* on *Salix viminalis* in Dronten (province of Flevoland). This was the first record of this species in The Netherlands. Both leaf margins were folded or rolled downwards. Reference is made to a gall found in Belgium which was composed of only one leaf margin. For identification of *P. piliserra* the gall-type is thus not a reliable criterion, and only larval characteristics should be used.

A.C. (Arnold) Grosscurt
Dronten
arnold.grosscurt@gmail.com

Botanophila latifrons, een nieuwe bloemvlieg voor Nederland (Diptera: Anthomyiidae)

Op 20 april 2016 vond ik tijdens het slepen van een vochtig grasland in het natuurgebied 'Den Opslag' te Moergestel (Noord-Brabant) een onbekende vlieg. Na een foto van de levende vlieg te hebben geplaatst op het forum Diptera.info bleek het te gaan om een soort uit de familie van de Anthomyiidae (bloemvliegen). Ik heb de vlieg later opgestuurd naar expert J.A. (Joke) van Erkelens en na genitaalonderzoek bleek het te gaan om een mannetje van een nieuwe soort voor de Nederlandse fauna: *Botanophila latifrons* (Zetterstedt) (figuur 1). Op 8 mei 2016, vond ik op dezelfde locatie ook een

vrouwelijk exemplaar (figuur 2). Ook deze vlieg is naar Joke van Erkelens gestuurd voor een betrouwbare identificatie.

Het genus *Botanophila* bestaat in Europa uit ongeveer zeventig soorten (Michelsen 2013). Volgens Beuk et al. (2015) zijn er uit Nederland negen soorten *Botanophila* bekend. Met de melding van *B. latifrons* komt dat aantal nu op tien. Overigens is er in Nederland nog een *Botanophilus*-soort aangetroffen die momenteel nog niet gepubliceerd is (www.waarneming.nl). *Botanophila*-mannetjes en -vrouwtjes kunnen aan de hand van de genitaliën op naam worden gebracht met Komzáková

& Rozkošný (2009), Xue & Song (2007) en Hennig (1976).

Een aantal soorten binnen het genus *Botanophila*, waaronder *B. latifrons*, heeft een gespecialiseerde associatie met de reproductieve delen van gras-infecterende schimmels van het geslacht *Epichloë* (Ascomycota: Clavicipitaceae) (Lembicz et al. 2013, Leuchtman & Michelsen 2016). De opvallende vruchtlichamen (stromata) van deze schimmels verschijnen in het voorjaar op bloeiende grasstengels en worden bezocht door vrouwelijke vliegen voor voedsel en voor het leggen van eieren (Bultman & Leuchtman 2008). De larven van de vliegen voeden zich eerst met de vruchtlichamen en sporen van de schimmel, en later ook met het gras-

1. Mannetje van *Botanophila latifrons*. Moergestel (Noord-Brabant), AC 140.9-390.6, 20.iv.2016, leg. Dick Belgers, det. & col. Joke van Erkelens. Foto: Dick Belgers

1. Male of *Botanophila latifrons*. Moergestel (province of Noord-Brabant), AC 140.9-390.6, 20.iv.2016, leg. Dick Belgers, det. & col. Joke van Erkelens.

2. Vrouw van *Botanophila latifrons*. Moergestel (Noord-Brabant), AC 140.9-390.6, 8.v.2016, leg. Dick Belgers, det. & col. Joke van Erkelens. Foto: Dick Belgers

2. Female of *Botanophila latifrons*. Moergestel (province of Noord-Brabant), AC 140.9-390.6, 8.v.2019, leg. Dick Belgers, det. & col. Joke van Erkelens.